

УПРАВЛІННЯ ФОРМУВАННЯМ ОБСЯГУ ТА ЦІНИ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ БАНКУ

У статті розглянуто сутність управління формуванням власного капіталу банку, досліджено теоретико-методологічні підходи щодо управління обсягом та ціною власного капіталу банку. Розроблено пропозиції щодо вдосконалення ефективності механізму управління власним капіталом банку в сучасних умовах.

The article examines the essence of management of bank's own capital formation; researches the theoretical-methodological approaches towards the administration of the volume and price of bank's own capital. It also work out the proposals for improving the effectiveness of the mechanism of management of bank's own capital in modern conditions.

Ключові слова: капітал банку, управління.

Постановка проблеми. Однією з центральних ланок економіки будь-якої країни є банки, у зв'язку з чим, розвиток та удосконалення їх діяльності є необхідною умовою вдосконалення реального ринкового механізму в Україні.

Необхідною умовою успішної банківської діяльності є достатній за обсягом та адекватний для здійснення активних операцій власний капітал, який відповідає вимогам НБУ і забезпечує захист інтересів кредиторів банку та зміцнення довіри до банківських установ.

Активізація процесів нарощування власного капіталу банків як невід'ємна умова економічного зростання України і підвищення її конкурентоздатності на світових ринках потребують розроблення питань як теоретичного, так і практичного характеру щодо формування ефективного механізму управління обсягом та ціною власного капіталу як складової фінансових ресурсів банку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі проблеми управління власним капіталом банку досліджувалися у працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених, зокрема М. Д. Алексеєнка, І. О. Бланка, А. В. Васюренка, Б. Л. Івасіва, А. М. Мороза, М. І. Мируна, А. А. Пересади, Т. О. Расвської, Л. О. Примостки, М. І. Савлука, М. М. Тиркала, З. І. Щибиволока, В. В. Кисельова, Г. С. Панової, А. М. Проскуріна, В. М. Усоскіна, В. Е. Черкасова, Ю. Бригхема, Ф. А. Лиса, Л. Дж. Мауера, М. Міллера, Ф. Модильяні, М. В. Енга. Проте сьогодні недостатньо дослідженими і висвітленими є питання методичних засад управління формуванням обсягу та ціни власного капіталу банку в умовах ринкової економіки.

Метою статті є вивчення та узагальнення теоретико-методологічних підходів та розробка пропозицій з удосконалення механізмів управління формуванням обсягу та ціни власного капіталу банків з метою забезпечення ефективного їх функціонування в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу. Управління формуванням власного капіталу банку – це формування оптимальної структури його пасивів з урахуванням мети створення та місця банку на ринку банківських послуг. В управлінні формуванням власного капіталу банку можна виділити два взаємозалежних напрями: управління формуванням його розміру і структури та управління формуванням ціни власного капіталу банку (рис. 1).

Кількісним критерієм оцінки ефективності управління власним капіталом банку є його прибуток, а якісним показником ефективності цього управління – рентабельність, що залежить від прибутку і величини власних коштів.

Формування власного капіталу банку здійснюється засновниками з метою одержання прибутку і відповідно дивідендів. При визначенні оптимального і достатнього обсягу власного капіталу банку слід враховувати низку умов, існування яких зумовлено функціями власного капіталу банку, а необхідність їхнього здійснення пов'язана із діяльністю банку:

– заснування та організації банківського бізнесу – обсяг власного капіталу можна вважати оптимальним, якщо він покриває всі витрати, передбачені планом розвитку банку і має певний запас, який дає змогу керівництву банку покривати також усі незаплановані витрати;

– відшкодування поточних втрат банку, пов'язаних з неповерненням розміщених в активах коштів: капітал можна вважати оптимально сформованим, якщо він здатний покривати всі поточні втрати банку;

– надання нових послуг, впровадження нових банківських продуктів і програм, закупівлі необхідного обладнання: розмір власного капіталу є оптимальним і достатнім, якщо всі передбачені та неочікувані витрати на зазначені цілі погашено за рахунок власного капіталу банку;

– формування у клієнтів переконань щодо стійкості та надійності функціонування банку: розмір капіталу є сформованим на достатньому рівні, якщо він відображає уявлення суспільства про величину капіталу фінансово стійкого банку, наявну на даний момент часу, а також перевищує встановлене органами банківського нагляду мінімально допустиме значення цього показника;

– здійснення окремих операцій, ризик за якими обмежується розмірами власного капіталу: його достатня величина визначається тим, наскільки розмір власного капіталу відповідає обсягам запланованих активних операцій банку.



Рис. 1. Схема управління формуванням власного капіталу банку

У той же час варто враховувати те, що виконання кожної з цих умов ще не забезпечує банку достатній для його діяльності рівень власного капіталу, який можна вважати таким лише при одночасному виконанні всіх умов у кожний окремий момент часу. Крім цього, на розмір власного капіталу банку мають значний вплив і ряд інших факторів, з якими тією чи іншою мірою стикаються всі банки, а саме:

- розмір активних операцій: орієнтуючись на певне коло клієнтів, банки повинні мати власний капітал у такому обсязі, щоб мати змогу задовольнити потреби своїх постійних клієнтів у позикових коштах без порушення встановлених нормативів;

- специфіка клієнтів банку: переважання серед банківських клієнтів великих та кредитомістких підприємств вимагає від банку більшого розміру власного капіталу при тому самому обсязі активних операцій порівняно з тим банком, який орієнтується на дрібних клієнтів, оскільки у першого банку будуть більші ризики на одного позичальника;

- характер та рівень ризику активних операцій – орієнтація банку на здійснення операцій, пов'язаних зі значним ризиком, з використанням новітніх технологій вимагає від банку більшого розміру власних коштів, і, навпаки, переважання в кредитному портфелі банку позик з мінімальним ризиком уможлиблює відносно зменшення обсягу власного капіталу банку;

- стан ринку кредитних ресурсів та характер кредитної політики НБУ – лібералізація кредитної політики при розвинутому ринку полегшує доступ банків до кредитних ресурсів і знижує їхню потребу у власних коштах. В іншому разі, посилення кредитної політики в поєднанні з недостатньо розвинутим фінансовим ринком зумовлює необхідність нарощення власного капіталу.

Достатній розмір власного капіталу, як відомо, створює своєрідний буфер, який дає змогу банкам залишатися платоспроможним та продовжувати свою діяльність, незважаючи на можливі ризики та несприятливі ситуації на ринку. З цього випливає, що «недокапіталізовані банки» піддаються значно більшим ризикам банкрутства у разі погіршення макроекономічних або інших умов у ринковій економіці. Водночас занадто капіталізований банк звичайно є низькоманевреним та неконкурентоздатним на ринку капіталу і кредитних ресурсів. Через це загальним критерієм при вирішенні питання про достатність власного капіталу банку є підтримання його величини на такому рівні, при якому забезпечувався б, з одного боку, максимальний прибуток, а з іншого – ліквідність банківської установи.

Однак сьогодні вітчизняний ринок та банківська система ще не здатні вирішити цього питання самостійно. Тому наростає необхідність регулювання стандартів власного капіталу банку наглядовими органами, головним представником яких на банківському ринку нашої держави є Національний банк України.

Так, Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III у останній редакції від 19.10.2010 року та інструкція НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 26.10.2001 № 841/6032 у редакції від 17.07.2010 року, визначають:

- мінімальний розмір статутного капіталу, який не повинен бути меншим 75 млн грн [1];

– норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (норматив Н1), який обчислюється як сума основного та додаткового капіталу за вирахуванням відвернень. Інструкцією встановлено, що даний норматив повинен становити не менше 120 млн грн;

– норматив адекватності регулятивного капіталу (норматив Н2), що розраховується як відношення регулятивного капіталу банку до активів, зважених на відповідний коефіцієнт ризику, залежно від групи, до якої віднесено актив. Мінімальне його значення становить 10%;

– співвідношення регулятивного капіталу та сукупних активів (норматив Н3). За вимогами НБУ, значення даного коефіцієнту має бути не меншим 9% [2];

– санкції за невиконання нормативних вимог до власного капіталу.

Доцільно зауважити, що достатність власного капіталу у міжнародній практиці розглядається з двох позицій:

– інституційної – кожен банк повинен мати визначену мінімальну величину статутного фонду, власного (регулятивного) капіталу;

– позиції співвідношення власного капіталу та ризиків банку.

Сутність інституційної норми достатності власного капіталу полягає в тому, що кожен банк як суспільний інститут, який має ліцензію на здійснення своєї діяльності, повинен володіти мінімальною величиною власного капіталу.

Опоненти такого підходу до достатності власного капіталу обґрунтовують пріоритетні переваги оцінювання адекватності власного капіталу банку через його співвідношення з ризиками, які бере на себе банк.

Різновидом підходу до оцінки достатності обсягу капіталу на основі співвідношення власного капіталу й зобов'язань банку можна вважати систему, основою якої є фінансовий важіль (ліверидж). Її сутність полягає у тому, щоб вибрати оптимальне співвідношення власного капіталу банку та його зобов'язань у допустимих межах для виконання нормативів регулюючих органів. Застосування методу фінансового важеля при визначенні достатності власного капіталу ставить банки перед вибором між ступенем своєї надійності з точки зору можливості протистояти непередбаченим несприятливим ситуаціям, який буде тим вищим, чим більша частка власного капіталу в загальних пасивах банку, і прибутковістю капіталу, яка за інших рівних умов буде тим більшою, чим менша питома вага власних коштів у пасивах банківської установи.

На сьогодні фінансовий важіль використовується як інструмент дистанційного нагляду. Основними його недоліками, що зумовили перехід до співвідношення власного капіталу і активів банку є: ігнорування характеристик якості складових власного капіталу, неврахування ступенів ризиків різних статей активу банку, ігнорування позабалансових зобов'язань, які у будь-який момент можуть перетворитися на балансові операції та збільшити ризик банку.

Як зазначалося вище, ще одним важливим елементом управління власним капіталом банку є визначення його ціни (вартості). Основними елементами, які формують вартість власного капіталу банку є:

– вартість статутного капіталу. Оскільки статутний капітал уособлює собою сукупну вартість акцій, то їх можна оцінювати за діючими методиками, виходячи з їх ринкової вартості;

– вартість резервного капіталу. Резервний фонд формується в процесі діяльності банку і призначений для покриття можливих збитків по проведених ним операціям, а також для виплати ним дивідендів, якщо для цього недостатньо прибутку. Наявність резервного фонду забезпечує стійкість діяльності банку, зміцнення його матеріальної і фінансової бази. Це сприяє підвищенню гарантій виконання банком своїх зобов'язань перед кредиторами, зменшує ймовірність банкрутства.

Резервний фонд банку створюється в порядку, передбаченому зборами акціонерів. Він формується за рахунок відрахувань з прибутку, розмір яких визначається вищим органом управління банком, але не менше 5% від суми отриманого чистого прибутку до досягнення ним 25% розміру регулятивного капіталу банку. За розглянутою сутнісною роллю резервний фонд – це окремо зарезервований капітал, який доповнює статутний капітал. Тому оцінка його вартості аналогічна методиці оцінки статутного капіталу;

– вартість нерозподіленого прибутку. Нерозподілений прибуток – це джерело власного капіталу банку внутрішнього походження, що створюється як залишок прибутку після виплати дивідендів, відрахувань у резервний фонд і інші фонди банку. В принципі нерозподілений прибуток – це власність акціонерів, яким його необхідно виплатити або за їх рішенням повністю направити на збільшення акціонерного капіталу з метою подальшого розвитку банку. Розподіл у вигляді дивідендів є вигідним для власників банку в тому разі, якщо власники мають можливість для інвестування отриманих коштів в інший бізнес, який може забезпечити одержання дивідендів на не меншому рівні. Отже, в підсумку величина сформованого нерозподіленого прибутку виступає в якості його ціни;

– вартість додатково залученого акціонерного капіталу – визначається шляхом розрахунку окремо за простими і окремо за привілейованими акціями і повинна включати наступні складові: повну вартість додаткової емісії акцій, очікуваний розмір дивідендів, фактично здійснені або передбачувані (планові) витрати на емісію;

– вартість субординованого боргу – згідно Закону України «Про банки і банківську діяльність»

включає в себе суму субординованого боргу плюс відсотки за користування ним.

Висновки. Отже, управління формуванням власного капіталу – це процес активних дій менеджменту банку, що призводить до формування власного капіталу того обсягу, структури та ціни, що вимагається для ефективного функціонування банку в ринковому середовищі.

На нашу думку, до основних напрямків підвищення ефективності управління власним капіталом банку можна віднести:

- дотримання банками основних положень Базельської угоди щодо нормативів банківського капіталу з урахуванням стану економіки України;
- постійне вдосконалення Національним Банком України методики визначення окремих складових банківського капіталу;
- регулювання розміру капіталу з боку держави з метою зменшення ризику банкрутств, підтримки довіри населення до банківських установ;
- нарощення розміру капіталу, що сприятиме зміцненню і посиленню вітчизняної банківської системи, і є однією з умов подальшої інтеграції вітчизняних банківських структур у світову банківську систему;
- збільшення банками власного капіталу не лише за рахунок власних внутрішніх джерел, а й шляхом залучення коштів на умовах субординованого боргу;
- врегулювання дивідендної політики, яка має бути стабільною та збалансованою;
- залучення міжнародного капіталу для розвитку вітчизняної банківської системи;
- забезпечення умов досягнення максимальної доходності власного капіталу при передбачуваному рівні фінансового ризику;
- забезпечення достатнього рівня фінансового контролю над капіталом банку зі сторони його засновників;
- забезпечення достатньої фінансової гнучкості банку;
- прийняття нових та вдосконалення діючих законодавчих актів про банки та банківську діяльність, нормативних актів НБУ про класифікацію банків за рівнем достатності капіталу.

Таким чином, банкам України слід продовжувати процес накопичення власного капіталу, збільшувати акціонерний капітал, раціонально управляти власним капіталом. Успішність подальшого процесу капіталізації банківської системи України залежить від тих методів та способів управління капіталом, що використовуватимуться самими банками.

Література

1. Закон України «Про банки і банківську діяльність» від 07.12.2000 № 2121-III // <http://zakon.rada.gov.ua/>
2. Інструкція НБУ «Про порядок регулювання діяльності банків в Україні» від 26.10.2001 № 841/6032 // <http://zakon.rada.gov.ua/>
3. Ткачук Н. М. Специфіка визначення величини власного капіталу комерційного банку / Н. М. Ткачук // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 4. – С. 34–44.
4. Шапран В. С. Скільки капіталу сьогодні потрібно вітчизняним банкам? / В. С. Шапран // Фондовий ринок. – 2002. – № 6. – С. 14–16.

Надійшла 02.10.2010

УДК 330.341.1

О. В. ЛЯЦЕНКО

Луганський національний університет імені Тараса Шевченка

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті проаналізовано показники інноваційної діяльності у регіонах України, вивчено зарубіжний досвід проведення інноваційної політики та підтримки інноваційного розвитку, розглянуто особливості кластерного підходу до управління економікою, а також сформовано основні пріоритети щодо розвитку інноваційної діяльності в Україні.

The article analyzes the performance of innovation activities in the regions of Ukraine, studied the international experience of innovation policy and support innovative development of the peculiarities of the cluster approach to economic management, and also the main priorities for the development of innovative activity in Ukraine.

Ключові слова: інновацій, інноваційна діяльність, інноваційний розвиток, глобалізація.

Актуальність проблеми. Ефективна інтеграція вітчизняної економіки у світову можлива лише за умови досягнення високого рівня загальної конкурентоспроможності країни. Конкурентоспроможність сьогодні є основним джерелом стійкого економічного зростання. Її основою, в свою чергу, виступають